

XALQARO MOLIVAVIY INSTITUTLARNING IJTIMOIIY SOHANI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI (JAHON BANKI, XALQARO VALYUTA JAMG'ARMASI)

Nurullayev Eldorbek Xushnud o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

eldor_xushnudevich@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17431100>

Hozirgi globallashtirish davrida xalqaro moliyaviy institutlarning iqtisodiy hamda ijtimoiy rivojlanish jarayonlaridagi o'rni beqiyosdir. Ular nafaqat mamlakatlarning makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlash, balki aholining turmush darajasini oshirish, ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlash va inson kapitalini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Xususan, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi bugungi kunda dunyo miqyosida ijtimoiy sohalarni modernizatsiya qilish, kambag'allikni qisqartirish, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlarini takomillashtirish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash yo'lida faoliyat yuritayotgan eng yirik institutlar hisoblanadi. Ularning yordami va texnik ko'magi rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan O'zbekiston uchun ham iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlik yo'lida asosiy turtki vazifasini bajaradi.

Jahon bankining asosiy maqsadi iqtisodiy rivojlanish bilan bir qatorda ijtimoiy taraqqiyotni ham ta'minlash, ya'ni iqtisodiy o'sish natijalaridan jamiyatning barcha qatlamlari foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishini kafolatlashdan iboratdir. U o'z faoliyatida ijtimoiy himoya, ta'lim, sog'liqni saqlash, bandlik, gender tengligi, ekologik barqarorlik va raqamli inklyuziya yo'nalishlariga alohida e'tibor qaratadi. Jahon bankining so'nggi yillarda amalga oshirgan loyihalari natijasida dunyo bo'ylab millionlab odamlar kambag'allikdan chiqish, kasb-hunar egallash, tibbiy xizmatlardan foydalanish va sifatli ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'ldi. Shuningdek, bank global pandemiya davrida "Tezkor ijtimoiy javob" dasturini ishlab chiqib, qariyb 100 dan ortiq mamlakatga sog'liqni saqlash tizimini qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy yordam to'lovlarini moliyalashtirish va zaif aholini himoyalash yo'nalishida yordam ko'rsatdi.

Jahon banki har bir mamlakat bilan hamkorlikni alohida strategik dastur asosida olib boradi. Masalan, O'zbekiston bilan 2022–2026-yillar uchun hamkorlik strategiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, unda ijtimoiy soha islohotlarini qo'llab-quvvatlash ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Mazkur strategiya doirasida bank tomonidan ta'lim sifatini oshirish, maktab infratuzilmasini yangilash, sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, aholining ijtimoiy himoyasi va kambag'allikka qarshi kurashish bo'yicha loyihalar moliyalashtirilmoqda. O'zbekiston hukumati bilan birgalikda amalga oshirilayotgan "Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini kuchaytirish" loyihasi orqali minglab oilalar moddiy yordam, kasbiy qayta tayyorlash va mehnat bozoriga qayta integratsiya qilish dasturlaridan foydalanyapti.

Jahon bankining ijtimoiy sohada olib borayotgan faoliyati faqat moliyaviy yordam bilan cheklanmaydi. U har bir loyiha doirasida texnik yordam, tajriba almashish, xalqaro ekspertlar ishtirokida monitoring va baholash tizimlarini joriy etadi. Bankning "Social Protection and Jobs" global amaliyoti ijtimoiy xavfsizlik tarmoqlarini mustahkamlash va yangi ish o'rinlarini yaratish orqali iqtisodiy o'sishni inklyuziv tarzda ta'minlashni maqsad qiladi. 2025-yil holatiga ko'ra, bank ijtimoiy himoya sohasiga 29,5 milliard dollardan ortiq mablag' yo'naltirgan bo'lib,

bu global miqyosda 2 milliarddan ortiq insonni qamrab oluvchi dasturlarni moliyalashtirish imkonini yaratdi.

Xalqaro valyuta jamg'armasi esa asosan makroiqtisodiy siyosat va moliyaviy barqarorlik yo'nalishida faoliyat yuritishda, uning tavsiyalari va dasturlari ijtimoiy sohalarga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. XVJning asosiy vazifasi davlatlar o'rtasida moliyaviy intizomni saqlash, inflyatsiyani pasaytirish, byudjet barqarorligini ta'minlash, soliqlarni modernizatsiya qilish va iqtisodiy siyosatni samarali boshqarishdan iborat. Jamg'arma mamlakatlarga kredit ajratishda ularning ijtimoiy siyosatini ham inobatga oladi. XVJ dasturlarida ko'pincha byudjet mablag'larini optimallashtirish, ijtimoiy xarajatlarni maqsadli yo'naltirish, pensiya tizimini isloh etish va aholining eng zaif qatlamlarini himoya qilishga alohida e'tibor beriladi.

Biroq, XVJning ayrim siyosatlari ijtimoiy sohalarga qisqa muddatli bosimlar keltirib chiqarishi ham mumkin. Masalan, byudjet defitsitini kamaytirish maqsadida davlat subsidiyalarining qisqartirilishi yoki soliqlarni oshirish ijtimoiy dasturlar uchun ajratiladigan mablag'larni kamaytiradi. Shu sababli, jamg'arma keyingi yillarda o'z yondashuvini o'zgartirib, ijtimoiy xarajatlarning barqarorligini saqlashga ko'proq e'tibor qaratmoqda. XVJning yangi siyosatida har bir iqtisodiy islohot paketiga ijtimoiy xavfsizlik tarmoqlarini kiritish majburiy talablardan biri etib belgilangan. Bu esa islohotlar jarayonida aholining eng zaif qatlamlari zarar ko'rmasligini ta'minlashga qaratilgan.

O'zbekiston tajribasi bu jarayonlarning yaqqol misolidir. So'nggi yillarda mamlakat XVJ va Jahon banki bilan faol hamkorlikni yo'lga qo'ydi. XVJ bilan hamkorlik doirasida O'zbekiston iqtisodiyotini erkinlashtirish, milliy valyuta kursini bozor mexanizmlariga o'tkazish, fiskal siyosatni mustahkamlash va inflyatsiyani pasaytirish yo'nalishida muhim natijalarga erishdi. Bu islohotlar ijtimoiy sohada ham o'z samarasini ko'rsatdi. Byudjet mablag'larini samarali taqsimlash, soliqlarni adolatli yig'ish va ijtimoiy dasturlarni maqsadli moliyalashtirish orqali kambag'allik darajasi pasaydi.

O'zbekiston hukumati va Jahon banki o'rtasidagi "Raqamli inklyuziya" loyihasi esa ijtimoiy rivojlanishda yangi bosqichni boshlab berdi. Mazkur loyiha doirasida mamlakatda raqamli infratuzilma kengaytirilmoqda, yoshlar uchun IT sohasida ta'lim dasturlari yo'lga qo'yilgan, ayollar bandligini oshirish uchun onlayn ish platformalari tashkil etilgan. Natijada, minglab yoshlar raqamli iqtisodiyotda o'z o'rnini topmoqda, bu esa ularning ijtimoiy faolligi va iqtisodiy mustaqilligini oshirmoqda.

Shuningdek, Jahon banki va O'zbekiston hamkorligida sog'liqni saqlash tizimida bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. "Sog'lom hayot – barqaror rivojlanish" loyihasi doirasida birlamchi tibbiy xizmatlarni modernizatsiya qilish, tibbiy xodimlarning malakasini oshirish va tibbiyot muassasalarini yangi uskunalar bilan ta'minlash ishlari olib borilmoqda. Bu tashabbuslar natijasida aholi salomatligi ko'rsatkichlari yaxshilandi, tibbiy xizmatlardan foydalanish sifati oshdi.

Xalqaro moliyaviy institutlarning ijtimoiy sohadagi ishtiroki mamlakatlarda barqaror ijtimoiy tizimni shakllantirish uchun muhim manba hisoblanadi. Jahon banki ijtimoiy sohani moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlaydi, XVJ esa moliyaviy intizom va byudjet barqarorligini ta'minlab, bu sohalarga bilvosita turtki beradi. Ularning hamkorligi iqtisodiy o'sish bilan ijtimoiy adolat o'rtasida muvozanatni saqlash imkonini yaratadi.

Biroq, ijtimoiy sohalarni rivojlantirishda ayrim muammolar ham mavjud. Eng avvalo, ayrim mamlakatlarda xalqaro institutlardan olingan mablag'larning samarali ishlatilmasligi,

korruptsiya, resurslarning noto'g'ri taqsimlanishi va loyihalar natijalarini monitoring qilishdagi sustliklar bu tizimning zaif tomonlaridir. Shu bois, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda amalga oshirilayotgan har bir loyiha ustidan mustaqil nazorat mexanizmlarini kuchaytirish, jamoatchilik ishtirokini kengaytirish va shaffoflikni ta'minlash zarur.

Kelgusida O'zbekistonning xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorligi yanada kengaytirilishi lozim. Bu jarayonda milliy ehtiyojlarga mos loyihalar ishlab chiqish, ijtimoiy himoya tizimlarini raqamlashtirish, bandlikni oshirish, ta'lim va sog'liqni saqlashni modernizatsiya qilish kabi ustuvor yo'nalishlar asosiy e'tiborda bo'lishi kerak. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda uzoq muddatli ijtimoiy barqarorlik strategiyasi ishlab chiqilishi, milliy va xalqaro tajribalar uyg'unlashtirilgan holda yangi islohotlar yo'lga qo'yilishi maqsadga muvofiqdir.

Xalqaro moliyaviy institutlar tomonidan amalga oshirilayotgan dasturlar va islohotlar, bir tomondan, davlatlar uchun ijtimoiy sohalarda yangi imkoniyatlar yaratadi, ikkinchi tomondan, ularning iqtisodiy siyosatiga ma'lum darajada bosim o'tkazadi. Shu sababli, mamlakatlar xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda milliy manfaatlarini to'liq hisobga olgan holda, ijtimoiy siyosatni samarali boshqarish strategiyasini ishlab chiqishlari lozim.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, xalqaro moliyaviy institutlarning ijtimoiy sohani rivojlantirishdagi roli beqiyosdir. Ular ijtimoiy himoya tizimlarini mustahkamlash, aholining farovonligini oshirish, raqamli imkoniyatlarni kengaytirish, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlarini takomillashtirish orqali inson kapitalining rivojiga katta hissa qo'shmoqda. Jahon banki va XVJning O'zbekiston bilan hamkorligi natijasida mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning yangi bosqichi boshlangan. Ushbu hamkorlikning samaradorligi, avvalo, milliy manfaatlarni inobatga olgan holda, xalqaro tajriba asosida amalga oshirilayotgan islohotlar bilan belgilanadi. Shu sababli, xalqaro moliyaviy institutlar bilan barqaror hamkorlikni davom ettirish O'zbekistonning ijtimoiy barqarorligi va iqtisodiy taraqqiyoti uchun muhim kafolatdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning "O'zbekiston - 2030" strategiyasi to'g'risidagi farmoni. — Toshkent, 2023-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4512-son qarori. — 2024-yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi yillik hisobotlari. — Toshkent, 2024.
4. Jahon banki. *World Bank Annual Report 2024*. — Washington, D.C., 2024.
5. Jahon banki. *Social Protection and Jobs Global Practice Report 2025*. — Washington, D.C., 2025.
6. Jahon banki. *Uzbekistan Country Partnership Framework 2022–2026*. — Washington, D.C., 2022.
7. International Monetary Fund (IMF). *Article IV Consultation Report: Republic of Uzbekistan*. — Washington, D.C., 2025.
8. International Monetary Fund (IMF). *World Economic Outlook 2025*. — Washington, D.C., 2025.
9. IMF. *Fiscal Policy and Social Spending in Emerging Markets*. — Washington, D.C., 2024.
10. World Bank. *Global Economic Prospects*. — Washington, D.C., 2025.

11. Asian Development Bank. *Basic Statistics 2024: Social and Economic Indicators in Asia*. — Manila, 2024.
12. United Nations Development Programme (UNDP). *Human Development Report 2024*. — New York, 2024.
13. OECD. *Social Expenditure Database (SOCX): Trends in Social Spending 2020–2024*. — Paris, 2024.